

Kamienik, Roman

O wróżebnej roli węża i konia w religii grecko-rzymskiej

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 27 (254), 51-58

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROMAN KAMIENIK

O wróżebnej roli węża i konia w religii grecko-rzymskiej

Udział zwierząt w starożytnej sztuce przepowiadania przyszłości jest znaczny. Były to tzw. zwierzęta wróżebne, najczęściej ptaki, ale również czworonogi i gady¹. Wymienione w tytule wąż i koń zajmują w starożytnej mantyce jedno z ostatnich miejsc i są ledwie dostrzegalne. Zainteresowanie rolą wróżebną węża i konia pozostaje w związku z tradycją dotyczącą powstania Spartakusa (wąż, który we śnie oplótł się Spartakusowi wokół głowy; koń, którego Spartakus przebił mieczem przed bitwą²).

Plutarch podaje, że gdy Spartakus spał owinął mu się wokół głowy ogromny wąż, co wróżyło wielką przyszłość, ale i rychłą śmierć. Z. Gansiniec mówi o smoku, ale tu chodzi o węża. Plutarch pisze o kobiecie, Tracynce, która miała wyjaśnić Spartakusowi znaczenie tego przerażającego widziadła. Owa kapłanka tracka, rodaczka Spartakusa, w tłumaczeniu Z. Gansiniec, miała być wtajemniczona w „orgie” ku czci Dionizosa³. „Orgie” te to taniec kultowy, w czasie którego jego uczestniczki popadały w stan oszołomienia. Roztańczonym i doprowadzonym niemal do szału uczestniczkom procesji dionizyjskich ukazywał się bóg. Tańczące dziewczęta potrząsały głowami, popadały w ekstazę. Nie tylko ukazywało się im bóstwo, ale i same otrzymywały dar widzenia rzeczy przyszłych

¹ O. Keller, *Tiere des classischen Altertums in kulturgeschichtlichen Beziehung*, Innsbruck 1887; L. Hopf, *Tierorakel und Orakeltiere in alter und neuer Zeit*, Stuttgart 1888; S. Wide, *Grabesspende und Totenschlange*, Archiv für Religionswissenschaft XII, 1909, s. 221 i n.; E. Küster, *Die Schlange in der griechischen Kunst und Religion*, Giessen 1913; E. Pottier, *Draco*, DAGR II, 1, Graz 1963, s. 403 i n.; I. Harrison, *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, Cambridge 1903, s. 236 i n.; M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, t. 1, München 1955, s. 198—199.

² Plutarch, *Crassus* 8, 3; na tetradrachmie Antoniusza widoczne są wokół jego głowy dwa węży, a na rewersie z popiersiem Oktawiana podobnie; N. A. Maškin, *Principat Augusta*, Moskwa 1949, tabl. przy s. 614.

³ Z. Gansiniec, *Powstania niewolników rzymskich*, Kraków 1966, s. 79, 84.

— dar przepowiadania. Wróżka jest opętana szałem⁴. Także u Traków wróżka, kapłanka Dionizosa, przepowiadała przyszłość w ekstazie; spotykamy określenia: *vaticinatio per furorem* i *furor divinus*⁵. Znane były wyrocznie trackie związane z kultem Dionizosa. Ojciec Oktawiana, prowadząc wojsko przez Trację, zasięgał wyroczni Dionizosa⁶. Słynna była wyrocznia Dionizosa w Pangajon⁷.

Traczynka Spartakusa przepowiedziała mu przyszłość nie w ekstazie i orgiastycznym tańcu, a na podstawie pojawienia się węża. Wydaje mi się, że Plutarch zmyślił całą tę historię — zarówno ów dziwny sen, jak i to, że w szkole gladiatorskiej w Kapui miałyby znajdować się kobieta pozostająca w bliskich stosunkach z gladiatorem Spartakusem. Przyjmijmy jednak wersję Plutarcha i poświęćmy kilka słów roli węża w starożytnej sztuce przepowiadania przyszłości⁸. Podobny przypadek notuje Ciceron w *de divinatione*: otóż gdy piastunka przybliżywszy światło dostrzegła, że śpiący chłopiec jest owinięty przez węża, z przerażeniem podniosła krzyk⁹; inny chłopiec został ukąszony przez węża i zmarł, co uznano za znak wróżebny¹⁰.

Wąż był bóstwem chthonicznym i często występował na nagrobkach, a jako zwiastun śmierci figurował na grobowcach i epitafiach nagrobnych. Ze źródeł literackich wystarczy powołać się na Wergiliusza i Propercjusza.

Vergilius, *Aen.* V, 84:

...anguis ab imis
septem ingens gyros, septem volumina traxit
amplexus placide tumulum lapsusque per aras...

ibid., 90:

...ille agmine longo
Tandem inter pateras et laevia pocula serpens
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
successit tumulo, et pasta altaria liquit.

⁴ E. Rohde, *Psyche*, t. 2, wyd. 5—6, Tübingen 1910, s. 12; M. P. Nilsson, op. cit., s. 156; J. Mattes, *Der Wahnsinn im griechischen Mythos und in der Dichtung bis zum Drama des fünften Jahrh.*, Heidelberg 1970.

⁵ Cicero, *de divin.* I, 18, 34; II, 54, 110; ibid., I, 50, 114: „furibunda mens videt ante multo quae sint futura”; E. Rohde, op. cit., s. 12; Vergilius, *Aen.* VI, 11: „magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates aperitque futura”.

⁶ Suetonius, *Oct.* 94, 5; Herodot, VII, 111; Euripides, *In Hecubam* 1267; *Rhesus* 972; o wyroczniach w Tracji — Macrobius, *Sat.* I, 18, 1; Pausanias, IX, 30, 9.

⁷ Schol. Euripid., I, ed. Schwartz, t. 1, Berlin 1887, p. 89 (*In Hecubam* 1267); P. Perdrizet, *Cultes et mythes du Pangée*, Paris—Nancy 1910.

⁸ Wąż jest również bóstwem domowym, por.: Diogenes Laert., V, 89; wąż opiekunem Nerona jako dziecka — Tacitus, *Ann.* XI, 11.

⁹ Cicero, *de divin.* I, 36, 79; II, 31, 66.

¹⁰ Apollodori, *Bibliotheca*, *Epit.* III, 6, 4; węże jako strażnicy źródeł — Homer, *Ilias* II, 307 i komentarz Eustathiusa; Euripides, *Phoen.* 667; Pausanias, IX, 10; Hyginus, *Fab.* LXXIV; Apollodori, *Bibliotheca* III, 4, 1.

Propertius, IV, 7, 63:

...vipera nostris
sibilet in tumulis et super ossa cubet.

Trafne jest więc spostrzeżenie E. Pottiera: „Ainsi s'explique aussi la présence du serpent auprès des personnages que menace une morte prochaine ou qui sont l'objet de la colère céleste”¹¹. Dydona nie przeczuwała rychłej śmierci, ale ukazanie się węzów, których nie zauważyła, było zapowiedzią i przepowiednią śmierci (Vergilius, *Aen.* VIII, 697: „necdum etiam geminos a tergo respicit angues”). Sprawę wyjaśnia Servius: „hoc est, nondum videbat mortem futuram”¹².

Pojawienie się węża i jego zachowanie miało więc znaczenie wróżebne. W Atenach, gdzie wąż był stróżem Akropolu, składano mu co miesiąc w ofierze placek miodowy i było dobrą wróżbą, jeśli wąż jadł chętnie. Gdy nie tknął jądła, orzeciono, że Atena opuściła miasto i dobrowolnie ewakuowano mieszkańców¹³. Antinoe bierze węża za przewodnika¹⁴. Gdy w Aulidzie spełniano ofiarę ku czci Apollina, zza ołtarza wypełził wąż, który pożarł gniazdo ptasie wraz z matką, a Tejrezjasz uznał wydarzenie za zapowiedź upadku Ilionu¹⁵. Gdy Sulla składał ofiarę, zza ołtarza ukazał się wąż, a *haruspex* C. Postumius uznał to za pomyślny znak dla rozpoczęcia wyprawy¹⁶. Świątynia, w której znajdował się wieszcz wąż, była w Lebadei¹⁷. W postaci węża przepowiadał przyszłość Trofonios¹⁸. Syn Fojbosa, karmiony przez dwa węże, będzie, gdy dorośnie, znakomitym wieszczem¹⁹.

*

Przed decydującą bitwą Spartakus zabił, jak to wspomnieliśmy na początku, konia. Plutarch podaje wprawdzie przyczyny tego wydarze-

¹¹ E. Pottier, op. cit., s. 106; C. Robert, *Die griechische Heldensage*, [w:] *Griechische Mythologie*, hrsg. L. Preller, t. 3, 1, Berlin 1921, s. 959; W. Peek, *Griechische Grabgedichte*, Akademie Verlag 1960, s. 173, przyp. 120; Propertius, IV, 7, 63; Vergilius, *Aen.* V, 90; Cicero, *de divin.* II, 29, 62; Valerius Max., IV, 6, 1; ukazanie się węża wróży śmierć — Bacchylides, *Epin.* VIII, 14.

¹² Por.: Cicero, *de divin.*, II, 29, 62; Valerius Max., IV, 6, 1.

¹³ Herodot, VIII, 41, 3; Schol. Aristoph., *Nubes* 508, 608.

¹⁴ Pausanias, VIII, 8, 4.; VIII, 8, 6.

¹⁵ Apollodorus, *Bibliotheca*, *Epit.* III, 15; Homer, *Ilias* II, 299—330; Proclus, *Epicor. Graec.*, frgm. hrsg. G. Kinkel, p. 18; Cicero, *de divin.* II, 30, 63—65; Ovidius, *Metamorph.* XII, 11—12.

¹⁶ Cicero, *de divin.* I, 33, 72.

¹⁷ Schol. Aristoph., *Nubes* 508; por.: Aelian, *de nat. anim.* XI, 2; por.: Porphyrios, *de abstin.* III, 3; Cicero, *de divin.* II, 68, 141: „Alexandro draco loqui visus est”; *ibid.*, II, 66, 135: „visus ei dicitur draco”; F. Sokołowski, *Kult Dionizosa w Delfach*, Lwów 1936, s. 41.

¹⁸ Aristophanes, *Nubes* 508; wąż wieszcz — Homer, *Ilias* II, 305.

¹⁹ Pindar, *Olymp.* VI, 45.

nia, ale są one nie do przyjęcia²⁰. Plutarch powiada bowiem, że Spartakus kazał sobie przyprowadzić konia, wyjął miecz i przebił go powiadając, że jeżeli zwycięży, to będzie miał wiele pięknych rumaków; jeżeli zaś polegnie, to koń nie będzie mu już potrzebny²¹. Podobną wypowiedź przypisuje jednak grecki biograf również Cezarowi: „Konie będą potrzebował dopiero po zwycięstwie, do pościgu”. Przypisywane Spartakusowi przez Plutarcha słowa przypominają w pewnym stopniu powiedzenie Ksenofonta: „Wiecie bowiem, że w razie klęski wszystko to staje się cudzą własnością, natomiast w razie zwycięstwa możemy uważać wrogów za naszych pachołków”²². Zresztą Ksenofont w czasie odwrotu spod Kunaksy postąpił tak samo, jak później Spartakus: „Wtedy Ksenofont odstawił naczelnika do jego domowników, dał mu konia — a wziął już nieco leciwego — kazał mu go podkarmić i złożyć na ofiarę, gdyż dowiedział się, że jest poświęcony bogu słońca”²³.

Przypadek opisany przez Plutarcha w historii powstania Spartakusa wydawał się sprzeczny z rozsądkiem i epizod ten uznano za nieprawdopodobny, zmyślony; często jednak powtarzano wersję Plutarcha bez zastrzeżeń. Bruno Doer związał zabicie konia przez Spartakusa z sytuacją bez wyjścia²⁴. Zofia Gansiniec uważała, że Spartakus zabił konia, by ze swoimi dzielić zwycięstwo lub śmierć. Zestawiano też położenie Spartakusa z sytuacją Katyliny pod Pistorią w 62 r. i Cezara pod Bibracte w 58 r. Takie stanowisko zajął m.in. R. Triomphe. Jednakże w wymienionych przypadkach chodziło o usunięcie lub rezygnację z koni, nic więcej; nie ma tu podobieństwa z czynem Spartakusa.

Sall., *Cat.* 59, 1: ...dein. remotis omnium equis, quo militibus exaequato periculo animus amplior esset, ipse pedes exercitum pro loco atque copiis instruit.

Caesar, *BC I*, 25, 1: Caesar primum suo, deinde omnium ex conspectu remotis equis, ut aequato omnium periculo spem fugae tolleret.

Frontin, *II*, 8, 13: equum suum abduci e conspectu iussit et in primam aciem pedes prosiluit.

Münzer przyjął fakt zabicia konia bez komentarzy, a za wytwór fantazji uznał go J. P. Brisson, za nim zaś poszedł P. Oliva²⁵.

²⁰ R. Kamienik, *Über das angebliche Rossopfer des Spartacus*, *Eos* LVII, 1969, s. 282—287.

²¹ Plutarch, *Crassus* 11, 6.

²² Xenophon, *Exp. Cyri* III, 2 (Schnayder).

²³ *Ibid.*, IV, 5, 38.

²⁴ B. Doer, *Spartacus*, *Das Altertum* VI, 4, 1960, s. 230.

²⁵ R. Triomphe, *Pourquoi a-t-il avant la dernière bataille tué son cheval selon Plutarque*, Blagoevgrad 1977; *id.*, *Spartacus entre le serpent, la femme et le cheval*, [w:] *Dritter Internationaler Kongress der Thrakologie*, Wien 1980 (résumées s. 219—220); F. Münzer, *Spartacus*, *RE* II, 6, Stuttgart 1927, col. 1535; J. P. Brisson, *Spartacus*, Paris 1959; P. Oliva i V. Olivova, *Spartacus. Povstání Spartakovo a Spartakovská tradice*, Praha 1960, s. 10.

Plutarch nakreślił sytuację pełną teatralności — tragikomiczną i irracjonalną. Nic też dziwnego, że wielu historykom wydała się ona niedorzecznością. Najbardziej trafiało do przekonania założenie Ruggiero Bonghiego o religijnym charakterze czynu Spartakusa, który zabijając konia miał spełnić ofiarę ku czci boga wojny, w bitwie będzie bowiem posługiwał się koniem²⁶. Ogólnie biorąc, przypuszczenie Bonghiego było trafne, z dwoma jednak zastrzeżeniami, a mianowicie: po pierwsze — to nie był koń osobisty Spartakusa; po drugie — czy rzeczywiście była to ofiara ku prześlaniu trackiego boga wojny, którego autor nazywa Marsem? Maria Capozza, która poświęciła tej sprawie obszerne studium, podtrzymała tezę o sakralnym charakterze czynu, nie określając po imieniu bóstwa, ku czci którego ofiara została złożona. Jej przypuszczenie, że ofiarowanie konia mogło mieć również znaczenie wróżebne, okazało się bardzo trafne²⁷.

Zgromadzone dane źródłowe i fakty z przeszłości sugerowały też, że ofiarowanie konia mogło mieć związek z kultem pogrzebowym. Oto Achilles poświęcił ceniom Patroklesa m.in. dwunastu jeńców trojańskich i cztery konie²⁸. Na grobie Cyrusa kapłani składali każdego miesiąca konia²⁹. Herodot opisał swoisty rytuał pogrzebowy Scytów, przypominający obrządek pogrzebowy ludów słowiańskich w średniowieczu³⁰. Capozza przytoczyła tekst kroniki pruskiej, według której Litwini wsadzali zmarłych na konie i palili na stosie³¹. Zmarli siedzący na koniach występują często na płaskorzeźbach, epitafiach i malowidłach grobowych. Chłopiec Eutyches, który żył dwa lata, w inskrypcji nagrobnej z III wieku n.e. zwraca się do zrozpaczonego ojca z prośbą, by go nie oplakiwał, gdyż jest szczęśliwy, w Hadesie siedzi bowiem na koniu³².

²⁶ R. Bonghi, *Spartaco*, Atti della reale Accademia di scienze morali e politiche di Napoli, Napoli 1881, Appendice 2: *Il sacrificio del cavallo*, s. 76—79.

²⁷ M. Capozza, *Il sacrificio del cavallo*, Critica Storica III, 2, 1963, s. 272; W. Koppers, *Pferdeopfer und Pferdekult der Germanen*, Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik IV, 1936, s. 279—411; C. Clemen, *Die Tötung des Vegetationsgeistes in der römischen Religion*, Rh. Mus. LXXXIX, 1930, s. 33 i n.; W. Manhardt, *Mythologische Forschungen*, Quellen und Forschungen zur Sprache und Kulturgeschichte der germanischen Völker LI, Strassburg 1884, s. 163; P. Stengel, *Die Pferdeopfer der Griechen*, Philologus XXXIX, 1880, s. 182, 185; H. M. Hubbell, *Horse Sacrifice in Antiquity*, Yale Classical Studies I, 1931, s. 179 i n.; G. Stampacchia, *La tradizione della guerra di Spartaco da Sallustio a Orosio*, Pisa 1976, s. 146.

²⁸ Homer, *Ilias* XXIII, 171—175; Arrian, *Anabasis* IV, 29.

²⁹ Herodot, IV, 71—72.

³⁰ Ibid.

³¹ M. Capozza, op. cit., s. 281.

³² W. Peek, *Griechische Grabgedichte*, [w:] *Schriften und Quellen der alten Welt*, t. 7, Berlin 1960, s. 181—182.

Jeźdźcy siedzący na koniach w królestwie cieni są przedstawieni na kociołku z Gundestrup³³.

Pelops zabijał zalotników swej córki. Padł jego ofiarą m.in. Marmaks, którego Pelops kazał pogrzebać nad brzegiem rzeki, zabiwszy jego konia i złożony w jednym grobie wraz z nieszczęsnym niedoszłym kandydatem na zięcia³⁴. W kurhanach królewskich na obszarach stepowych nad Morzem Czarnym i w rejonie naddunajskim znaleziono ślady końskich grobów. E. Kuzmina przytacza fakt, że prócz osobistego konia i koni pogrzebowych zaprzęgniętych do wozu pogrzebowego składano w kurhanach po kilka koni w jednym rzędzie. W odkrytych w latach 1937—1958 trackich *tumuli* znaleziono obok kości ludzkich końskie³⁵.

Zabicie konia przez Spartakusa nie było jednak związane z kultem i rytuałem pogrzebowym, nie było ofiarą ku czci bóstw podziemia. Trzeba skorygować również przypuszczenie, że była to ofiara ku czci boga wojny. Nawijając do przytoczonej pracy Capozzy — doszedłem do przekonania, że w przypadku Spartakusa chodziło o wróżbę. Wprawdzie Plutarch nic o tym nie mówi, ale do takiego przypuszczenia skłaniają analogie. Rzecz idzie o przypisywaną zwierzętom właściwość — dar widzenia przyszłości. Koń był zwierzęciem wróżebnym, a według Eliana należał do zwierząt najbardziej wieszczych³⁶. Koń był też symbolem wojny i wojnę tę zwiastował, jak np. u Wergiliusza (*Aen.* III, 537 i n.):

quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi [...]
 et pater Anchises: bellum, o terra hospita, portas,
 bello armantur equi, bellum haec armenta minantur...³⁷

Koń Ksantos przepowiedział Achillesowi rychłą śmierć³⁸. Rzenie konia było prorocze. Za takie uchodziło u Persów, w Italii, jak też u Germanów³⁹. Konie rzeniem wywróżyły Dariuszowi koronę królew-

³³ J. Gricourt, *Sur une plaque de chaudron de Gundestrup*, *Latomus* XIII, 1954, s. 376.

³⁴ Pausanias, VI, 21, 7.

³⁵ E. E. Kuzmina, *Kon' v religii i isskustve Sakov i Skifov*, [w:] *Skify i Sarmaty*, Kiev 1977, s. 96—117.

³⁶ Aelian, *Varia hist.* I, 11—12.

³⁷ Znalezienie czaszki końskiej zapowiadało wojowniczość mieszkańców, por.: Justinus, XVIII, 5, 16: „ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentemque populum futurum significans”.

³⁸ Homer, *Ilias* XIX, 404.

³⁹ Herodot, III, 84, 2; Livius, II, 64, 11: „Volscos species armatorum peditum quos et plures esse et Romanos putabant, fremitus hinnitusque equorum, qui et insueto sedente equite insuper aures agitante sonitu saeviebant, intentos velut ad impetum hostium tenuit”; Tacitus, *Germania* 10: „proprium gentis equorum quoque praesagia ac monitus experiri [...] hinnitusque ac fremitus observant”; W. Koppers, op. cit., s. 279—411; Homer, *Ilias* XIX, 404 i komentarz Eustathiusa.

ską⁴⁰. Pliniusz Starszy podaje, że konie przepowiadały wynik bitwy „*equi praesagiunt pugnam*”⁴¹. I z tym należy wiązać czyn Spartakusa przed decydującą bitwą. Według Liwiusza Luzytanowie na początku bitwy zabijali konia, zapewne w celach wróżebnych lub jako ofiarę bóstwu⁴². Z kolei Polibiusz podaje, że gdy mają prowadzić wojnę, na jej początku albo przed rozstrzygającą bitwą składają na ofiarę i zabijają konia, wróżąc z jego upadku, co nastąpi⁴³ — zatem nie tyle to ofiara na cześć jakiegoś bóstwa, ile wróżba. Do tego dodać trzeba informację Florusa, który podaje, że mieszkańcy Mezji przed bitwą z Krasusem w 6 r. n.e. zabili konia i złożyli ślubowanie „*statim ante aciem immolato equo concepere votum*”⁴⁴. Spartakus zabił więc konia przed bitwą nie jako ofiarę bogu wojny lub bóstwom podziemia, ale w celach wróżebnych. Poprzednio wypowiedziane przeze mnie twierdzenie, że była to ofiara na cześć boga wojny, w świetle tych danych trzeba skorygować. Zaś wracając do Plutarcha należy stwierdzić, że albo nie rozumiał on właściwego sensu zabicia konia, albo uczynił to z rozmysłem — dla podniesienia dramatyzmu swego opowiadania uczynił z tego scenę teatralną, samego jednak faktu odrzucać nie ma potrzeby.

DIE WAHRSAGENDE BEDEUTUNG DER SCHLANGE UND DES PFERDES IN DER GRIECHISCH-RÖMISCHEN RELIGION

(Zusammenfassung)

Der Verfasser betrachtet die wahrsagende Bedeutung der Schlange und des Pferdes in der Antike. Von Spartacus-Geschichte ausgehend berücksichtigt er die Rolle der Schlange in der griechischen Mantik. Spartacus sah, als er geschlafen, wie Plutarch erzählt, eine Schlange sich um sein Gesicht herumwinden. Seine Frau, von gleicher Abkunft, die durch die bacchischen Mysterien begeistert war, erklärte das Erscheinen als Zeichen einer Macht, die für ihn ein unglückliches Ende bringen würde. Es war Vorbedeutung seiner glänzenden Zukunft, aber auch eines baldigen Todes.

Ein anderes Beispiel ist von Cicero in *de divinatione* I, 36, 79 angeführt. Eine Kinderwärterin bemerkte, als sie das Licht anlegte, dass schlafender Knabe von einer Schlange umwunden ist. Das Erscheinen der Schlange wäre ein Vorzeichen der Zukunft des Knabens.

Die Schlange war ein chthonisches Wesen, Verkörperung des Todes, Symbol und Wächter des Grabmals: das Erscheinen einer Schlange galt als Vorzeichen des kommenden Todes. So Servius *ad Verg., Aen.* VIII, 697 über die Königin Dido, welche die von hinten annähernde Schlangen nicht bemerkte *nondum videbat mortem futuram*. Die Schlange kommt oft auf Grabmälern, Lekythen usw. vor.

⁴⁰ Herodot, III, 84, 2.

⁴¹ Plinius, NH VIII, 64, 157.

⁴² Livius, *Epit.* 49.

⁴³ Polybios, XII, 4b.

⁴⁴ Florus, II, 26.

Die Schlange ist zum mantischen Tiere geworden und galt als ein heiliges Geschöpf. Eine prophezeiende Schlange war im Tempel von Lebadaea (Schol. Aristoph., *Nubes* 508). Die Schlange im Akropol von Athen war eine Wächterin der Stadt und war ein gutes Vorzeichen, als sie gefressen hat. Das Erscheinen der Schlange als Sulla vor einer Expedition ein Opfer dargebracht habe, wurde vom *haruspex* C. Postumius als günstiges Vorzeichen anerkannt (Cicero, *de divin.* I, 33, 71).

Das Pferd war auch ein weissagendes Tier. Spartacus stiess vor der entscheidenden Schlacht sein Ross nieder. Die Tat war als unwahrscheinlich, als eine Anekdote vom J.P. Brisson und P. Oliva anerkannt, aber gewöhnlich wird die Überlieferung Plutarchs (H. Wallon und Th. Zielinski), ohne Bedenken wiedergegeben. R. Bonghi hat in dieser Tat eine sakrale Handlung bemerkt. Die Gleichstellung mit Catilina bei Pistoria und Caesar bei Bibracte ist meiner Meinung falsch, denn in beiden es handelte sich nur um die Entfernung der Pferde *remotis omnium equis*. Spartacus liess aber sein Ross niederstiessen. Indem ich, der Voraussetzung von Bonghi gemäss, die als Opfer betrachtete, letzters stelle ich weissagende Aspekte in den Vordergrund. Das Pferd hatte dem Achilles einen baldigen Tod vorhergesagt. *Hinmitus* der Pferde war auch weissagerisch. Auf diese Weise haben die Pferde dem Cyrus die Krone vorhergesagt. Nach Plinius dem Älteren *equi praesagiunt pugnam*. Die Lusitaner töteten ein Pferd vor der Schlacht, wie Livius angibt. Polybios gibt dasselbe an (Polyb., XII, 4b). Die Mösier töteten ein Pferd vor der Schlacht mit Crassus im Jahr 6 u. Z. *statim ante aciem immolato equo concepere votum*, wie es Florus überliefert hat.